

ART. 23. ODSETKI NADZWYCZAJNE W STOSUNKACH Z PRZEDSIĘBIORCAMI

- § 1. Jeżeli przedsiębiorca nie spełnia świadczenia pieniężnego w terminie zapłaty, zobowiązany jest do zapłaty odsetek nadzwyczajnych, nie niższych niż odsetki ustawowe, chyba że niespełnienie świadczenia wynika z przyczyn leżących poza kontrolą dłużnika, których skutkom nie można było zapobiec nawet przy dochowaniu należytej staranności.**

- §2. W razie nieustalenia terminu zapłaty przez strony, zobowiązanie przedsiębiorcy określone w §1 powstaje trzydziestego dnia:**
- a) po doręczeniu wezwania do zapłaty, jeżeli druga strona spełniła świadczenie wzajemne, albo
 - b) po spełnieniu przez drugą stronę świadczenia wzajemnego, jeżeli wezwanie do zapłaty zostało doręczone przed spełnieniem tego świadczenia lub chwila doręczenia jest niepewna albo niepewne jest, czy przedsiębiorca otrzymał wezwanie do zapłaty, albo
 - c) po chwili, w której wierzyciel mógł bez zbędnej zwłoki zbadać przedmiot świadczenia lub uznać za dobry, jeżeli zgodność świadczenia z umową ma być ustalona przez zbadanie przedmiotu świadczenia lub uznanie go za dobry.
- §3. Stopa odsetek nadzwyczajnych odpowiada powiększonej o siedem punktów procentowych stopie procentowej stosowanej przez Europejski Bank Centralny do jego ostatniej głównej operacji refinansowej dokonanej przed pierwszym dniem kalendarzowym połowy danego roku, w której rozpoczęto naliczanie odsetek nadzwyczajnych⁴⁴⁴, chyba że umowa stanowi inaczej.**
- §4. Jeżeli spełnione są przesłanki art. II:18, wierzyciel może nadto żądać naprawienia szkody.**

A. Podstawy regulacji

A.1. Analiza prawnoporównawcza – źródła

Inspirację dla projektodawców w opracowaniu przepisów dotyczących odsetek nadzwyczajnych w stosunkach z przedsiębiorcami stanowiły rozwiązania przyjęte w:

- dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2000/35/EC z 29 czerwca 2000 r. w sprawie zwalczania opóźnień w terminach płatności w transakcjach handlowych (dalej: dyrektywa o zwalczaniu opóźnień);
- art. 8:406 projektu *Acquis Group* zatytułowany „Odsetki w transakcjach handlowych” (*Interests in commercial transactions*).

Jednocześnie krytycznie odniesiono się do obowiązującej aktualnie ustawy z 12 czerwca 2003 r. o terminach zapłaty w transakcjach handlowych (Dz. U. Nr 139, poz. 1323 z późniejszymi zmianami; dalej: u.t.z., ustawa o terminach zapłaty).

A.2. Uzasadnienie regulacji projektu – rozwój instytucji

Instytucja odsetek nadzwyczajnych – o podwyższonej stopie, przypadających przed terminem spełnienia świadczenia pieniężnego, uzależnionych od

⁴⁴⁴ Do dnia przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do trzeciego etapu unii gospodarczej i walutowej w miejsce stopy określonej przez Europejski Bank Centralny stosuje się odpowiednią stopę określoną przez Narodowy Bank Polski (przepis przejściowy).

wystąpienia okoliczności uzasadniających odpowiedzialność odszkodowawczą dłużnika, czy wreszcie naliczanych jedynie w określonych stosunkach prawnych, nie była znana polskiemu porządkowi prawnemu do czasu implementacji dyrektywy o zwalczaniu opóźnień dokonanej ustawą o terminach zapłaty. Ani dyrektywa, ani tytuł art. 8:406 projektu *Acquis Group*, ani też ustawa o terminach zapłaty nie określają odsetek za opóźnienie w transakcjach handlowych jako „nadzwyczajnych”. Pojęcie to zostało zastosowane dopiero w niniejszym projekcie, lecz będzie, dla jasności wyводу, używane w całości uzasadnienia dla określenia instytucji stanowiącej implementację dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom w zakresie odsetek.

Jak wskazują motywy do tej dyrektywy, „nadmiernie długie terminy płatności oraz opóźnienia w płatnościach są przyczyną znacznych obciążeń administracyjnych i finansowych dla przedsiębiorstw, zwłaszcza małych i średnich. Ponadto problemy te są poważną przyczyną niewypłacalności, co zagraża przetrwaniu tych przedsiębiorstw i może spowodować utratę licznych miejsc pracy”. Stąd też celem i zamierzeniem dyrektywy jest dyscyplinowanie przedsiębiorców do dokonywania płatności wynikających z transakcji handlowych w rozsądnych terminach, a zatem przeciwdziałanie opóźnieniom rozumianym zarówno jako niespełnianie zobowiązań pieniężnych w terminie wymagalności, jak i ustalanie nadmiernie odległych terminów spełniania takich świadczeń.

Warto zwrócić uwagę na zmianę zakresu zastosowania instytucji odsetek nadzwyczajnych dokonaną w projekcie *Acquis Group* w porównaniu z dyrektywą o zwalczaniu opóźnień: o ile art. 1 w zw. z art. 2 pkt 1 dyrektywy zawęża zakres jej zastosowania do transakcji handlowych, która to kwalifikacja zależna jest od spełnienia określonych kryteriów przez obie jej strony, o tyle art. 8:406 projektu *Acquis Group* wiąże jej zastosowanie jedynie z okolicznością, że dłużnik zobowiązany do spełnienia świadczenia pieniężnego jest przedsiębiorcą (*business*). Także jednak w tym wypadku reżimem odsetek nadzwyczajnych objęte są jedynie zobowiązania do zapłaty ceny za towar lub usługę, lecz już nie inne świadczenia pieniężne (np. kara umowna).

Nadzwyczajność odsetek uregulowanych w art. II:23 i n. projektu związana jest z trzema aspektami: odmiennym określeniem początku biegu ich terminu, zamierzonym podwyższeniem ich stopy w stosunku do odsetek ustawowych za opóźnienie oraz przesunięciem przesłanek ich domagania się w kierunku odpowiedzialności odszkodowawczej.

Zgodnie z rozwiązaniem przyjętym w dyrektywie państwa członkowskie obowiązane są wdrożyć regulacje przewidujące określony standard minimalny. Tworzy go w pierwszej kolejności reguła, w myśl której odsetki za opóźnienie w terminie zapłaty należne są co do zasady od dnia następującego po dniu lub po zakończeniu okresu oznaczonych w umowie jako dzień lub okres płatności. Odsetki stają się jednak również należne, jeżeli data lub termin płatności nie zostały ustalone w umowie, bez dodatkowego wezwania do zapłaty po upływie 30 dni od zajścia jednego z następujących zdarzeń: dłużnik otrzymał fakturę lub inne równoważne wezwanie do zapłaty; wierzyciel dostarczył towary lub wykonał usługę, a terminu otrzymania faktury lub innego równoważnego wezwania do zapłaty nie można

ustalić w sposób pewny; wierzyciel dostarczył towary lub wykonał usługę, a dłużnik otrzymał fakturę lub inne, równoważne wezwanie do zapłaty przed dostarczeniem towarów lub wykonaniem usługi; dłużnik zbadał zgodność towaru z umową lub uznał go za dobry, jeżeli takie badanie było wymagane, a dłużnik otrzymał fakturę lub inne równoważne wezwanie do zapłaty wcześniej, aniżeli nastąpiło zbadanie zgodności towaru z umową bądź uznanie go za dobry.

Wierzyciel może domagać się zapłaty odsetek nadzwyczajnych, chyba że dłużnik nie ponosi winy za opóźnienie. Dyrektywa zawiera również zastrzeżenie, że wierzyciel może domagać się zapłaty odsetek nadzwyczajnych, jeżeli spełnił swoje umowne i ustawowe zobowiązania; z ograniczenia takiego rezygnuje natomiast projekt *Acquis Group*.

Ostatni element regulacji odsetek nadzwyczajnych stanowi określenie ich stopy, poprzez podwyższenie (co najmniej o siedem punktów procentowych) stopy odsetek stosowanych przez Europejski Bank Centralny do jego operacji refinansowych.

W ocenie twórców projektu, regulacje polskiej ustawy o terminach zapłaty są zarówno niespójne z przepisami dyrektywy, jak też nieefektywne z punktu widzenia jej zamierzonego celu, dlatego też przyjęte rozwiązania nie powielają jej postanowień.

A.3. Założenia politycznoprawne

Wprowadzenie regulacji odsetek nadzwyczajnych w stosunkach z przedsiębiorcami jest niezbędne ze względu na konieczność implementacji przez polskiego ustawodawcę dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom. Co więcej, ujednolicenie polskich norm prawnych ze standardami przyjętymi we Wspólnocie sprzyja zawieraniu transakcji handlowych między podmiotami z różnych państw członkowskich (niezależnie od prawa właściwego, skutki opóźnienia w płatności będą kształtowały się na podobnych zasadach) oraz integracji rynku wspólnotowego. Z preambuły dyrektywy wynika, iż jednym z motywów jej uchwalenia było zniwelowanie znaczących różnic w terminach płatności zobowiązań umownych obowiązujących w niektórych państwach członkowskich w stosunku do średniej wspólnotowej (por. motyw 8 preambuły dyrektywy). Wspomniane różnice stanowią przeszkodę we właściwym funkcjonowaniu rynku wewnętrznego (por. motyw 9 preambuły dyrektywy). To – zdaniem ustawodawcy wspólnotowego – prowadzi do znacznego ograniczenia stosunków handlowych między państwami członkowskimi i sprzeczne jest z art. 14 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, zgodnie z którym przedsiębiorcy mogą funkcjonować na rynku wewnętrznym na zasadach gwarantujących, iż transgraniczne transakcje handlowe nie pociągają za sobą większego ryzyka niż te zawarte w macierzystym państwie członkowskim. Poza tradycyjną dla wszystkich odsetek funkcją kompensacyjną odsetki nadzwyczajne powinny w konsekwencji pełnić również funkcję stymulującą, motywującą przedsiębiorców do spełniania świadczeń pieniężnych w terminie rozsądnie zbliżonym do terminu spełnienia świadczenia wzajemnego o charakterze niepieniężnym.

Ze względu na to, że problematyka odsetek ustawowych, za które należy uznać także odsetki nadzwyczajne, wiąże się z naruszeniem zobowiązania polegającym na niewykonaniu w terminie zobowiązania pieniężnego, najwłaściwszym miejscem dla zamieszczenia implementacji dyrektywy o zwalczaniu opóźnień wydał się rozdział poświęcony skutkom naruszenia zobowiązania. Należy jednak mieć na uwadze, że specyficzna regulacja odsetek, których celem jest przeciwdziałanie opóźnieniom w płatnościach (wykonywanie zobowiązań pieniężnych), również przez autonomiczne określenie początku biegu terminu ich naliczania w oderwaniu od umownego określenia terminu spełnienia świadczenia głównego (por. w tym zakresie szerzej art. II:25 projektu), plasuje je na pograniczu swobody umów. Ich rolą jest bowiem również zapobieganie skutkom rażąco niekorzystnych dla wierzyciela postanowień umownych, dotyczących terminu spełnienia świadczeń pieniężnych. Sens ich obowiązywania polega na tym, że – w zamierzeniu prawodawcy europejskiego – ich stopa powinna być wyższa niż stopa odsetek ustawowych należnych za samo tylko opóźnienie dłużnika w spełnieniu świadczenia pieniężnego. Ze względu na wciąż wysoką stopę odsetek ustawowych obowiązującą w Polsce, konieczne stało się także w konsekwencji rozstrzygnięcie stosunku odsetek nadzwyczajnych do odsetek ustawowych. Z drugiej strony odsetki nadzwyczajne różnią się od „zwykłych” odsetek ustawowych za opóźnienie w tym sensie, że (zarówno na podstawie dyrektywy, jak i projektu *Acquis Group*) dłużnik może zwolnić się z obowiązku ich zapłaty, powołując się na określone okoliczności o charakterze subiektywnym. Proponowana regulacja winna zatem, w przekonaniu twórców projektu, współgrać z określeniem przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej.

B. Komentarz

B.1. Cel i znaczenie regulacji

Nałożenie na przedsiębiorców surowszych zasad naliczania odsetek za opóźnienie w płatnościach (wyższa stopa, wcześniejszy moment rozpoczęcia biegu terminu) pełni funkcję stymulującą – motywuje ich do starannego i terminowego wykonywania zobowiązań pieniężnych. „Nadzwyczajność” odsetek uregulowanych w art. II:23 projektu polega na zamierzonym podwyższeniu ich stopy w porównaniu ze „zwykłymi” odsetkami ustawowymi oraz powiązaniu ich z okolicznościami subiektywnymi. Obydwa te elementy tak dalece odbiegają od tradycyjnego kształtu odsetek, że używanie dla nich nazwy „odsetki ustawowe” byłoby wprowadzające w błąd. Nie może jednak umykać uwadze, że, podobnie jak „zwykłe” odsetki ustawowe, należą się one zawsze z mocy prawa, z zastrzeżeniem odmiennych postanowień w umowie.

Normy zawarte w komentowanym art. II:23 projektu mają na celu implementację dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom. Dla ich zastosowania wystarczy jednak, iż stroną zobowiązaną do spełnienia świadczenia pieniężnego jest przedsiębiorca. Rozwiązanie to idzie dalej niż dyrektywa o zapobieganiu opóźnieniom, której regulacje odnoszą się do stosunków han-

dlowych (*commercial transactions*) rozumianych jako stosunki pomiędzy przedsiębiorcami (podmioty gospodarcze; *undertakings* – definiowane jako podmiot w jakiegokolwiek formie prawnej prowadzący we własnym imieniu i na własny rachunek działalność gospodarczą lub zawodową) lub pomiędzy przedsiębiorcami i podmiotami prawa publicznego (*public authorities*). Regulacja ta odpowiada natomiast projektowi *Acquis Group*, zgodnie z którym art. 8:406 dla zastosowania odsetek nadzwyczajnych wystarcza, by dłużnikiem spełniającym świadczenie pieniężne – a zatem podmiotem podlegającym reżimowi tych odsetek – był przedsiębiorca (*business*).

Przyjęta w art. II:23 § 1 regulacja chwili początkowej biegu terminu naliczania odsetek nadzwyczajnych nie wychodzi co do zasady poza granice wyznaczone dyrektywą o zapobieganiu opóźnieniom. Konieczność korekty pojawiła się jedynie w odniesieniu do sytuacji, w której miarodajne dla początku biegu odsetek jest zbadanie przedmiotu świadczenia przez przedsiębiorcę lub uznanie go za dobry. Regulacja zawarta w art. II:23 § 2 lit. c projektu przewidująca, że trzydziestodniowy termin, po upływie którego należne są odsetki nadzwyczajne, biegnie we wskazanej powyżej sytuacji już od chwili, w której przedsiębiorca mógł bez zbędnej zwłoki zbadać przedmiot świadczenia lub uznać go za dobry, ma na celu zapobieganie sytuacjom, w których przedsiębiorca dłużnik celowo nie dokonuje zbadania przedmiotu świadczenia, chcąc w ten sposób uniknąć naliczania odsetek nadzwyczajnych. Z ryzykiem takim mielibyśmy natomiast do czynienia w przypadku powtórzenia norm zawartych w dyrektywie czy projekcie *Acquis Group*, które wskazują jedynie na moment faktycznego zbadania przedmiotu świadczenia lub uznania go za dobry („acceptance or verification”). Rozwiązanie projektu służy zatem wzmocnieniu ochrony interesu wierzyciela świadczenia pieniężnego.

Wierzyciel uprawniony jest do dochodzenia odsetek nadzwyczajnych, jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, chyba że nie ponosi on odpowiedzialności za opóźnienie. Tak jak dyrektywa, art. II:23 projektu uzależnia zatem powstanie uprawnienia do domagania się odsetek nadzwyczajnych od subiektywnie kwalifikowanych okoliczności po stronie dłużnika. Projekt posługuje się w tym miejscu pojęciem „przyczyn leżących poza kontrolą dłużnika, których skutkiem nie można było zapobiec nawet przy dochowaniu należytej staranności”. Jest to ujęcie niewątpliwie bardziej precyzyjne aniżeli pojęcie „brak ponoszenia odpowiedzialności (za opóźnienie)”; jego celem było przy tym oparcie odpowiedzialności za naruszenie zobowiązania pieniężnego, polegające na takich samych podstawach jak ogólna odpowiedzialność odszkodowawcza, określona w art. II:18 projektu.

Brzmienie normy art. II:23 § 3 projektu, dotyczącego sposobu określenia ustawowej stopy odsetek, odpowiada rozwiązaniom przyjętym w projekcie *Acquis Group* oraz dyrektywie o zapobieganiu opóźnieniom. Przystępując do sformułowania odpowiedniej normy statuującej sposób naliczania odsetek ustawowych, projektodawcy podjęli się tłumaczenia angielsko- i niemieckojęzycznej wersji stosownych regulacji zamieszczonych w dyrektywie o zapobieganiu opóźnieniom i projekcie *Acquis Group*. Najwięcej kontrowersji wzbudziło określenie „half – year in question”. W wyniku merytoryczno-lingwistycznej analizy stosownych norm ostatecznie odrzucono koncepcję

dosłownego tłumaczenia: „odnośnego półrocza” lub „półrocza, którego dotyczy”. Rekonstruując *ratio legis* analizowanych norm, projektodawcy doszli do przekonania, iż punktem odniesienia dla obliczania wskazanego półrocznego okresu jest moment popadnięcia dłużnika w opóźnienie, czyli moment, od którego odsetki rozpoczynają bieg; tak należy rozumieć użyty w wersjach obcojęzycznych wspomnianych regulacji i urzędowym tłumaczeniu dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom termin „half – year in question”.

Przy określeniu drugiego ze składników sumy wyznaczającej stopę ustawowych odsetek nie zdecydowano się na adaptację użytego w obu regulacjach europejskich pojęcia marży („the margin”). Składnik ten określono wzorem projektu *Acquis Group* sztywno na poziomie siedmiu punktów procentowych, nie dostrzegając potrzeby dosłownego przeniesienia z dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom minimalnego standardu „co najmniej siedmiu punktów procentowych”. Wydaje się, że minimum to wskazane zostało jako zalecenie dla ustawodawców krajowych (i w tym sensie projekt czyni zadość obowiązkowi), nie zaś jako granica swobody kształtowania przez strony postanowień dotyczących odsetek nadzwyczajnych (a do takiego skutku prowadziłoby przeniesienie diskutowanego zwrotu do art. II:23 § 3 projektu).

Niniejszy projekt zapewnia lepszy standard ochrony wierzyciela przedsiębiorcy ze względu na:

Po pierwsze, szerszy zakres przedmiotowy. Projekt odnosi się do każdego rodzaju stosunku umownego, stroną jest przedsiębiorca dłużnik. Przepisy dotyczące odsetek nadzwyczajnych operują pojęciami ogólnymi: „świadczenie pieniężne”, „świadczenie wzajemne”, nie dokonując zawężenia przedmiotu regulacji do określonego typu czy typów umów. W tym zakresie przepisy projektu idą dalej aniżeli dyrektywa o zapobieganiu opóźnieniom, która definiuje transakcje handlowe jako odpłatną dostawę towarów lub odpłatne świadczenie usług, także obowiązująca ustawa o terminach zapłaty⁴⁴⁵ określa swój przedmiotowy zakres stosowania przez zawężenie go do umów odpłatnej dostawy towarów lub świadczenia usług (art. 2 u.t.z.). Regulacje projektu stwarzają natomiast możliwość stosowania odsetek nadzwyczajnych również do umów, których nie da się zakwalifikować jako odpłatnego świadczenia usług ani odpłatnej dostawy towarów. W ten sposób ochrona prawidłowości wykonania zobowiązania przedsiębiorcy dłużnika gwarantowana przepisami dotyczącymi odsetek nadzwyczajnych zostanie zapewniona w większej liczbie podmiotów.

Po drugie, szerszy zakres podmiotowy⁴⁴⁶. Projekt operuje szeroko ujętym terminem „wierzyciel przedsiębiorcy”. Skłania to do wniosku, iż reżim odsetek nadzwyczajnych mógłby stosować się do przedsiębiorcy dłużnika także w stosunkach jednostronnie profesjonalnych. Regulacja projektu nie zakreśla kręgu podmiotów, do których znajduje zastosowanie, w przeciwieństwie do ustawy o terminach zapłaty. Rozwiązanie stwarzające – przynajmniej

⁴⁴⁵ Szerzej: G. Fedorczyk, *Charakter odsetek płatnych na podstawie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych*, PPH 2006, nr 10, s. 34 i n.

⁴⁴⁶ Szerzej na temat zakresu podmiotowego omawianej ustawy: G. Żmij, *Terminy zapłaty w transakcjach handlowych*, Prawo Bankowe 2006, nr 7–8, s. 67 i n.

literalnie – możliwość zastosowania przepisów o odsetkach nadzwyczajnych na korzyść szerokiego kręgu podmiotów – kontrahentów przedsiębiorców – obejmującego zarówno przedsiębiorców, jak i konsumentów, koresponduje ponadto z założeniem projektodawców odchodzenia w możliwie jak najszerszym zakresie od odrębnego reżimu konsumenckiego i dwustronnie profesjonalnego, a wprowadzania co najwyżej norm przewidujących surowsze obowiązki przedsiębiorców.

Po trzecie, dłuższy termin, za który można żądać odsetek⁴⁴⁷. Przepisy odnoszące się do odsetek nadzwyczajnych nie przewidują, w przeciwieństwie do ustawy o terminach zapłaty, limitu terminu, za który można żądać odsetek za opóźnienie. Stosownie do art. 5 w zw. z art. 6 u.t.z. wierzyciel może żądać jedynie odsetek za okres nie później niż do dnia wymagalności zapłaty i to przy założeniu, że spełnił swoje wzajemne świadczenie niepieniężne. Możliwość żądania odsetek nadzwyczajnych – w założeniu projektu – przysługuje wierzycielowi przedsiębiorcy za cały okres opóźnienia.

Niniejszy projekt statuuje także korzystniejsze dla wierzyciela rozwiązanie w zakresie rozkładu ciężaru dowodu wykazywania okoliczności zwalniających dłużnika z zapłaty odsetek nadzwyczajnych, w stosunku do regulacji przyjętej w projekcie *Acquis Group*. Użyte tam sformułowanie „jeżeli nie zachodzą okoliczności zwalniające z odpowiedzialności” zdaje się literalnie wskazywać, iż to wierzyciel ma udowodnić, że okoliczności te nie zachodzą; ich brak stanowi jedną z przesłanek zasadności roszczenia o odsetki. Projekt natomiast przewiduje domniemanie, że niespełnienie świadczenia w terminie wynika z okoliczności nieleżących poza kontrolą dłużnika – czyli takich, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność. To dłużnik winien wykazać w razie sporu, iż nie zostały spełnione przesłanki jego odpowiedzialności, podobnie jak ma to miejsce w art. II:18 projektu.

B.2. Kontekst regulacji – zakres zastosowania

Pierwszą przesłankę zastosowania przepisów o odsetkach nadzwyczajnych stanowi kwalifikacja dłużnika jako przedsiębiorcy. Sformułowanie takie należy rozumieć jako szersze od używanego w obowiązującym kodeksie cywilnym wyrażenia „między przedsiębiorcami”, co oznacza, że dla zastosowania art. II:23 i n. projektu nie jest istotne, jaki status przysługuje kontrahentowi przedsiębiorcy – czy jest on konsumentem, czy również przedsiębiorcą. Reżim odsetek nadzwyczajnych związany jest ponadto jedynie ze świadczeniami pieniężnymi (por. art. 21 i n. projektu). Artykuł II:23 § 1 projektu nie wprowadza przy tym rozróżnienia zobowiązań pieniężnych ze względu na źródło ich powstania, co *prima facie* skłania do przyjęcia tezy, że reżimem tym mogą być objęte także zobowiązania niewynikające z umów, lecz także innych zdarzeń prawnych. W tym miejscu warto jedynie zauważyć, że nic nie stoi na przeszkodzie stosowaniu zawartej w komentowanym art. II:23 projektu regulacji do stosunków pozaumownych, z których

⁴⁴⁷ Szerzej: M. Gutowski, *Ustawa o terminach zapłaty w transakcjach handlowych a uzgodnienia zmierzające do ujednoczenia powstawania odsetek*, PPH 2006, nr 10, s. 38 i n.

wynikają świadczenia wzajemne, a do spełnienia świadczenia pieniężnego zobowiązany jest przedsiębiorca, na przykład w sytuacji zwrotu świadczeń po odstąpieniu przez konsumenta – kupującego od umowy sprzedaży.

Zwrot „nie spełnia świadczenia pieniężnego” dotyczy zarówno sytuacji, w której przedsiębiorca zobowiązany do zapłaty nie spełnił świadczenia w ogóle, jak również tej, w której spełnił to świadczenie z opóźnieniem. W obu przypadkach odsetki nadzwyczajne należą się za cały okres od popadnięcia w opóźnienie w rozumieniu art. II:23 § 1 lub § 2 projektu do chwili zapłaty.

Wskazanie chwili, od której powstaje uprawnienie do domagania się zapłaty odsetek nadzwyczajnych, ma charakter alternatywny; wystarczy, iż zaistnieje choćby jedno ze zdarzeń określonych w art. II:23 § 1 lub § 2 projektu. Niewątpliwie pierwszeństwo przysługuje wśród tych zdarzeń terminowi spełnienia świadczenia; projekt nie wskazuje w tym miejscu, czy chodzi o termin wymagalności określony w umowie, czy wynikający z innych zdarzeń (np. wezwania do zapłaty). Przesuwaniu terminu naliczania odsetek nadzwyczajnych wynikającemu z umownego uregulowania tej kwestii zapobiega regulacja zawarta w art. II:25 projektu. Projekt w art. II:23 § 2 przejął z dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom zastrzeżenie, że określenie początku biegu terminu, wyliczone w tym przepisie, znajduje zastosowanie, jeżeli termin płatności nie został ustalony w umowie. Co do zasady wyznacza go w tych wypadkach upływ 30 dni od wezwania dłużnika do zapłaty wystosowanego po spełnieniu przez niego świadczenia albo spełnienia świadczenia; tylko jeżeli wymagane jest zbadanie zgodności świadczenia z zobowiązaniem lub uznanie go za dobre, miarodajna jest chwila możliwości podjęcia przez dłużnika tych działań. Na szczególną uwagę zasługuje dodanie wyrażenia „bez zbędnej zwłoki” w odniesieniu do zbadania przedmiotu świadczenia lub uznania go za dobre. Takie sformułowanie eliminuje ryzyko łatwego obejścia tego przepisu, polegające na tym, że kupujący, chcąc „przesunąć” termin naliczania odsetek, będzie odraczał termin zbadania rzeczy.

Wysokość odsetek nadzwyczajnych określona została na poziomie wynikającym z dyrektywy i projektu *Acquis Group*. Z zastrzeżeniem odmiennych postanowień w umowie (por. jednak ograniczenia wynikające z art. II:24 projektu), stopa odsetek nadzwyczajnych odpowiada zatem powiększonej o siedem punktów procentowych stopie procentowej stosowanej przez Europejski Bank Centralny do jego ostatniej głównej operacji refinansowej dokonanej przed pierwszym dniem kalendarzowym połowy danego roku, w której rozpoczęto naliczanie odsetek nadzwyczajnych. Projektodawcy nie zdecydowali się w tym miejscu na wprowadzenie terminu „ustawowa stopa odsetek”, wskazano natomiast, że art. II:23 § 3 znajduje zastosowanie „chyba że umowa stanowi inaczej”. Uznano je za bliższe literalnemu brzmieniu angielskiej wersji językowej normy przyjętej w dyrektywie i projekcie *Acquis Group* („...unless otherwise stipulated in the contract...”). Do czasu przystąpienia Polski do strefy euro, w miejsce stopy określonej przez Europejski Bank Centralny stosuje się odpowiednią stopę określoną przez Narodowy Bank Polski. Najbardziej zbliżona do wskazanej stopy odsetek stosowanej przez EBC jest stopa lombardowa NBP i to jej wysokość będzie (do czasu wprowadzenia euro) stanowiła wskaźnik bazowy obliczenia

odsetek nadzwyczajnych. W pierwszej części uzasadnienia wskazano już, że w zamierzeniu odsetki nadzwyczajne powinny być wyższe od zwykłych odsetek ustawowych, zależy to jednak od wielu czynników; aktualna stopa odsetek za opóźnienie w spełnieniu zobowiązań cywilnoprawnych w Polsce oscyluje blisko stopy odsetek ustalonej według cytowanego powyżej wzoru. Z tego też względu w art. II:25 § 1 zawarte jest zastrzeżenie, że stopa odsetek nadzwyczajnych nie może być niższa niż stopa odsetek ustawowych. W sytuacji, w której stopa odsetek wyliczona zgodnie z wzorem zawartym w art. II:23 § 3 projektu będzie niższa niż stopa odsetek ustawowych, stopa odsetek nadzwyczajnych będzie równa stopie odsetek ustawowych. W niektórych sytuacjach zniknie zatem przejawiająca się w zwiększeniu rozmiaru należnych odsetek funkcja stymulująca.

Do zapłaty odsetek nadzwyczajnych dłużnik nie będzie, zgodnie z art. II:23 § 1 projektu, zobowiązany wówczas, gdy opóźnienie w płatności wyniknęło z okoliczności leżących poza jego kontrolą, których skutkiem nie można było zapobiec nawet przy dochowaniu należytej staranności. Jest to ta sama formuła, której projekt używa w odniesieniu do przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej określonej w art. II:18 § 1 projektu. Uzasadnia to tezę, że okoliczności te należy uwzględniać tak jak na gruncie art. II:18 § 2 projektu. Tak samo jak w art. II:18 projektu uregulowana została również problematyka rozkładu ciężaru dowodu. Z punktu widzenia wierzyciela wystarczające jest zatem wykazanie, że przedsiębiorca zobowiązany do spełnienia świadczenia pieniężnego popadł w opóźnienie w płatności, oceniane na podstawie terminów wskazanych w art. II:23 § 1 i § 2 projektu. Z brzmienia przepisu można wywnioskować, że do dochodzenia odsetek nadzwyczajnych nie jest natomiast konieczne wykazanie przez wierzyciela drugiej z przesłanek odpowiedzialności, tj. okoliczności, z których wyniknęło opóźnienie. To rzeczą dłużnika jest przeprowadzenie dowodu, iż popadnięcie w opóźnienie wyniknęło z przyczyn leżących poza jego kontrolą i którym nie można było zapobiec nawet przy dochowaniu należytej staranności.

Realizacja kompensacyjno-motywacyjnej funkcji odsetek nadzwyczajnych mogłaby zostać udaremniona wówczas, gdyby wykluczały one możliwość dochodzenia odszkodowania na zasadach ogólnych, nawet mimo założenia, że powinny one być wyższe niż zwykle odsetki ustawowe; projekt wskazuje zatem, że wierzyciel ma prawo domagać się wyższego odszkodowania, jeżeli są spełnione przesłanki wynikające z art. II:18 projektu. Tożsamość przesłanki podmiotowej z identycznym rozkładem ciężaru dowodu oraz powiązanie odsetek nadzwyczajnych z opóźnieniem, stanowiącym jeden z przypadków naruszenia zobowiązania, powoduje, że dochodzenie dalszego odszkodowania zależeć będzie wyłącznie od wykazania przez wierzyciela szkody, której rozmiar przekracza wysokość należnych odsetek nadzwyczajnych.

B.3. Wykładnia

Normowane w omawianym przepisie odsetki nazywane są nadzwyczajnymi w związku z tym, że powstają niezależnie od odsetek ustawowych i umownych oraz cechują się autonomicznymi przesłankami ich naliczania.

W związku z tym nasuwa się pytanie, jaka jest wzajemna relacja między różnymi typami odsetek, tj. między odsetkami nadzwyczajnymi a odsetkami ustawowymi i umownymi, czy można dochodzić odsetek nadzwyczajnych obok odsetek „zwykłych”, tj. ustawowych lub umownych. Użyte w art. II:23 § 1 sformułowanie „nie niższych niż odsetki ustawowe” wskazuje, że odsetki nadzwyczajne konsumują roszczenie o zapłatę odsetek ustawowych. Mają one zatem charakter alternatywny. W sytuacji gdy dłużnikowi uda się dowód, że opóźnienie w płatności wyniknęło z okoliczności leżących poza jego kontrolą, wierzyciel będzie nadal mógł się domagać zapłaty zwykłych odsetek ustawowych.

Komentowany art. II:23 § 1 projektu nie wprowadza rozróżnienia ze względu na źródło powstania lub charakter zobowiązania, z którego wynika obowiązek wykonania świadczenia pieniężnego. Jak wspomniano już powyżej, na gruncie art. II:23 § 1 projektu można bronić tezy, że odsetki nadzwyczajne będą należne nie tylko wówczas, gdy świadczenie pieniężne zostało zastrzeżone w treści umowy, lecz także wówczas, gdy źródło jego powstania stanowią inne zdarzenia prawne. Warto zauważyć, że powiązanie świadczenia pieniężnego ze świadczeniem wzajemnym pojawia się dopiero w art. II:23 § 2 projektu, ta okoliczność nie ma natomiast znaczenia dla (odczytywanego samodzielnie) art. II:23 § 1 projektu. Ostateczne rozstrzygnięcie zagadnienia, czy reżim odsetek nadzwyczajnych będzie stosował się do świadczeń pieniężnych przedsiębiorców wynikających z dowolnego zdarzenia prawnego, zależy jednak od tego, czy i jakiej treści definicja przedsiębiorcy znajdzie się w ogólnych przepisach prawa cywilnego. Zastosowanie techniki, takiej jak w obowiązującej definicji konsumenta, polegającej na konieczności ustalenia kwalifikacji podmiotowej jedynie w odniesieniu do konkretnej czynności prawnej czy konkretnego stosunku prawnego, może bowiem spowodować, że w przypadku na przykład wyrządzenia szkody czynem niedozwolonym w związku z prowadzoną przez dany podmiot działalnością wykluczona będzie kwalifikacja sprawcy jako przedsiębiorcy.

W projekcie brak normy odpowiadającej art. 3 ust. 1 lit. c ppkt i dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom, przewidującej, że żądanie zapłaty odsetek nadzwyczajnych uzależnione jest od wykonania przez drugą stronę wszystkich jej zobowiązań umownych i ustawowych. W świetle celów dyrektywy nakaz ten należy rozumieć w ten sposób, że odsetki nadzwyczajne mają stanowić swoisty „bonus” dla strony, która w pełni wywiązała się ze swojego zobowiązania, lecz jest zmuszona ponad uzasadniony okres oczekiwać na otrzymanie świadczenia wzajemnego. Problem nieadekwatności regulacji nie pojawi się w przypadkach, w których początek biegu terminu naliczania odsetek wyznaczają chwile wskazane w art. II:23 § 2 projektu, jest jednak aktualny na tle art. II:23 § 1 projektu. Trzeba jednak zauważyć, że w myśl art. II:22 projektu wierzyciel nie może żądać odsetek w zakresie, w jakim sam naruszył swoje zobowiązanie wzajemne lub inne obowiązki wynikające ze stosunku zobowiązaniowego. Wykładnia zgodna z dyrektywą skłania do przyjęcia, że przepis ten stosował się będzie również do odsetek nadzwyczajnych, należnych od momentu nadejścia terminu zapłaty w rozumieniu art. II:23 § 1 projektu. Tezę taką uzasadnia ponadto odwołanie się do art. II:2 § 1 pro-

jektu, wskazującego, że wierzyciel nie może wykonywać innych uprawnień przysługujących mu w razie naruszenia zobowiązania w zakresie, w jakim naruszenie zobowiązania wynika z przyczyn jego dotyczących. Odsetki nadzwyczajne w tym przypadku będą mogły być naliczane dopiero od momentu spełnienia świadczenia wzajemnego o charakterze niepieniężnym, nawet jeżeli wynikający z umowy termin spełnienia świadczenia przypadał wcześniej. Odrębność w stosunku do dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom będzie natomiast występowała w sytuacji, w której umowy termin płatności przypada przed terminem spełnienia wzajemnego świadczenia niepieniężnego, a druga strona (tj. zobowiązany do spełnienia świadczenia niepieniężnego) spełni świadczenie w umówionym terminie. Odsetki nadzwyczajne będą wówczas bieżyć od umownego terminu spełnienia świadczenia pieniężnego, mimo że przedsiębiorca dłużnik nie otrzymał jeszcze świadczenia wzajemnego. W tym punkcie projekt akcentuje mocniej niż dyrektywa o zapobieganiu opóźnieniom represyjną funkcję odsetek nadzwyczajnych.

B.4. Przykłady

1. Przedsiębiorcy Marek Z. i Piotr B. zawarli umowę dostawy części zamiennych do medycznej aparatury laserowej. Dostawca Piotr B. w chwili dostarczenia zamówionych części, 16 czerwca 2008 r., doręczył Markowi Z. wezwanie do zapłaty ceny 20 000 zł. Ani w umowie, ani na fakturze nie wskazano terminu zapłaty.

[Ustawowy termin naliczania odsetek nadzwyczajnych w opisanym stanie faktycznym rozpocznie bieg 31. dnia po doręczeniu wezwania do zapłaty (art. II:23 §2 lit. a projektu, chyba że dłużnik wcześniej dokona zapłaty) – a zatem 17 lipca 2008 r. Półrocze, w którym rozpoczęto naliczanie odsetek nadzwyczajnych (art. II:23 §3 projektu), obejmuje zatem okres od 1 lipca do 31 grudnia 2008 r. Dla ustalenia wysokości odsetek nadzwyczajnych miarodajna będzie w konsekwencji stopa procentowa zastosowana przez EBC do jego ostatniej głównej operacji refinansowej przypadającej przed 1 lipca 2008 r. Zakładając, że odpowiadała ona wskazanej przez EBC stopie minimalnej, uzyskujemy bazę w wysokości 4% w skali roku (źródło: <http://www.ecb.eu/stats/monetary/rates/html/index.en.html>). Po doliczeniu siedmiu punktów procentowych stopa odsetek nadzwyczajnych powinna wynosić 11% w skali roku. Zgodnie z proponowanym przepisem przejściowym w miejsce stopy operacji refinansowych EBC stosować należy stopę lombardową NBP (pełniącą tę samą funkcję), również odniesioną do wskazanego powyżej półrocza. Oznacza to, że bazę wyliczenia stopy odsetek nadzwyczajnych stanowić będzie w analizowanym przypadku stopa lombardowa NBP obowiązująca w dniu 30 czerwca 2008 r., wynosząca 7,25% w skali roku (źródło: http://www.nbp.pl/Dzienne/Stopy_procent2.html). Po doliczeniu siedmiu punktów procentowych na podstawie art. II:23 §3 projektu relevantna stopa odsetek nadzwyczajnych wyniesie 14,25% rocznie. Obowiązująca stopa odsetek ustawowych w stosunkach cywilnoprawnych wynosi aktualnie 11,5% rocznie (rozporządzenie Rady Ministrów z 13 października

2005 r. w sprawie okre lenia wysoko ci odsetek ustawowych, Dz. U. Nr 201, poz. 1662), jest zatem ni sza od wyliczonej powy ej stopy odsetek nadzwyczajnych opartej na wska niku NBP, wci jednak wy sza ni wyliczona na podstawie wska nika EBC].

2. Przedsiorca zawarł z konsumentem na odległo umow sprzeda y pralki automatycznej za cen 2000 zł. Konsument 2 czerwca 2008 r. wykonał prawidłowo prawo odst pienia od umowy i w dniu 16 czerwca 2008 r. (14. dnia od zło enia o wiadczenia o odst pieniu od umowy) zwrócił dostarczon pralk .

[W wietle regulacji zawartej w art. 11:23 §1 projektu dla zastosowania instytucji odsetek nadzwyczajnych wystarcza, by stron zobowi zan do spełnienia wiadczenia pieni nego był przedsiorca. Z tak sytuacj mamy do czynienia w powy szym stanie faktycznym: wskutek wykonania konsumentkiego prawa odst pienia od umowy sprzeda y doszło niejako do „odwrócenia” ról w stosunku zobowi zaniowym – teraz to przedsiorca zobowi zany jest do wiadczenia pieni nego (zwrotu zapłaconej przez konsumenta ceny; por. art. 11:13 §3 projektu, art. 7 ust. 3 ustawy o ochronie niektórych praw konsumentów). Mimo e nie wynika ono z umowy, popadniecie w tej sytuacji w opó nienie podlega b dzie re imowi odsetek nadzwyczajnych. Ich wysoko ustalana b dzie według wzoru pokazanego w przykładzie 1 (nale y zwróci tylko uwag , e mamy tu do czynienia z innym relevantnym półroczem; skoro termin zapłaty przypada 16 czerwca, chodzi o okres od 1 stycznia do 30 czerwca 2008 r.; i w konsekwencji dla wskazania stopy odsetek nadzwyczajnych miarodajne b d stopy odsetek NBP (odpowiednio EBC) obowi zuj ce, wzgl dnie stosowane w dniu 31 grudnia 2007 r.). W tpliwo ci co do przypadku, w którym konsument jeszcze nie dokonał zwrotu towaru przedstawiono powy ej w pkt. B.3.

ART. 24. UCI LIWE POSTANOWIENIA DOTYCZ CE ODSETEK NADZWYCZAJNYCH

- §1. Postanowienie umowne, na podstawie którego odsetki nadzwyczajne staj si nale ne w terminie pó niejszym, ni to wynika z art. 11:22 §2, albo na podstawie którego ich stopa jest ni sza, ni to wynika z ustawy, jest niewi ce, chyba e nie jest ra co uci liwe dla wierzyciela.
- §2. Uci liwo postanowienia ocenia si z uwzgl dnieniem dobrych praktyk handlowych, charakteru przedmiotu wiadczenia i istnienia po stronie dłu nika usprawiedliwionych powodów ustalenia odsetek nadzwyczajnych według innej stopy lub ich naliczenia w innym terminie od okre lonego w ustawie.
- §3. W miejsce, uznanych za uci liwe, postanowie dotycz cych stopy odsetek lub sposobu ich naliczania stosuje si przepisy artykułu poprzedzaj cego.